ارتباط هوش معنوی با شادکامی و پیشرفت تحصیلی در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی قم

مرضیه رئیسی، هدی احمری طهران، سعیده حیدری*، عصمت جعفربگلو، زهرا عابدینی، سید احمد بطحایی

چکیده

مقدمه: هوش معنوی به عنوان زیربنای باورهای فرد نقش اساسی در زمینه‌های گوناگون زندگی انسان به ویژه تأمین و ارتقای سلامت روانی دارد. از طرفی نقش شادی در بهداشت روانی، سلامت جسمانی، و مشارکت اجتماعی کارآمد، بسیار مهم شمرده می شود. هدف این پژوهش، تعیین رابطه‌ی بین هوش معنوی با شادکامی و پیشرفت تحصیلی است.

روش‌ها: در این مطالعه توصیفی تحلیلی ۳۵۳ دانشجوی رشته‌های پرستاری، مامایی و پزشکی دانشگاه علوم پزشکی قم در سال ۹۱-۹۰ به روش نمونه‌گیری سرشماری شرکت کردند. پرسشنامه‌های مورد استفاده شامل: پرسشنامه‌ی هوش معنوی علی بدیع و شادکامی آکسفورد بود. داده‌ها با استفاده از آزمون‌های تی، آنالیز واریانس و آزمون همبستگی پیرسون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتایج: میانگین و انحراف معیار نمره کل پرسشنامه هوش معنوی ۱۸/۸۳±۱۵۲/۹۳ (از حداکثر ۲۱۰) و میانگین نمره شادکامی ۱۶/۱۲±۴۸/۳۳ (ازحداکثر ۸۷) بود. رابطه مستقیم و معنادار متوسطی بین این دو نمره وجود داشت (p=۰/۰۰۰۱ و r=۰/۶). بین میانگین هوش معنوی و پیشرفت تحصیلی نیز رابطه مثبت معنادار بسیار ضعیفی بود (p=۰/۰۴۱ و r=۰/۱۲). میانگین نمره شادکامی با پیشرفت تحصیلی رابطه‌ی معناداری نداشت (p>۰/۰۵). میانگین هوش معنوی در زنان (۱۹/۴۵±۱۵۴/۳۲) و در مردان (۱۷/۱۱±۱۴۹/۷۴) تفاوت آماری معناداری داشت (P=۰/۰۴۸ و t=۱/۹۹). میانگین نمره شادکامی در بین رشته‌های مورد بررسی (p=./۰۲۰ و F=۳/۹۴) و افراد با وضعیت اقتصادی مختلف، متفاوت(p=./۰۰۸ و F=۳/۹۸) بود. هم‌چنین میانگین نمره هوش معنوی نیز در رشته‌های مختلف (p=./۰۲۷ و F=۳/۶۵) و وضعیت اقتصادی مختلف تفاوت معناداری (p=./۰۰۷ و F=۴/۱۵) داشت.

نتیجه‌گیری: هوش معنوی بالاتر با شادکامی بیشتر و پیشرفت تحصیلی دانشجویان همراه بود. به نظر می‌رسد ارتقای هوش معنوی باعث داشتن یک روحیه شاد و پیشرفت تحصیلی دانشجویان علوم پزشکی و در نتیجه بهبود کیفیت مراقبت از بیمارانشان می‌شود.

واژه‌های کلیدی: هوش معنوی، شادکامی، پیشرفت تحصیلی، معنویت، دانشجویان

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی/مرداد ۱۳۹۲؛ ۱۳(۵): ۴۳۱ تا ۴۴۰

مقدمه

در دو دهه‌ی اخیر، روان‌شناسی دین و مطالعه‌ی موضوعات معنوی به طور فزاینده‌ای مورد توجه قرار گرفته است. بیش‌ترین مطالعات صورت گرفته در این حوزه مربوط به رابطه‌ی دین و معنویت با سلامت روان است. اما در چند سال اخیر، مفهوم جدیدی به نام هوش معنوی مورد توجه روانشناسان قرار گرفته است. رجایی به نقل از ایمونز هوش معنوی را مجموعه‌ای از توانایی‌ها

*نویسنده مسؤول: سعیده حیدری (مربی)، گروه پرستاری، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی قم، قم، ایران heidari_saeide@yahoo.com

مرضیه رئیسی (مربی)،گروه مامایی، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی قم، قم، ایران (raisi_1350@ yahoo.com)؛ هدی احمری طهران، (مربی)، گروه مامایی، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی قم، قم، ایران (ahmari9929@yahoo.com)؛ عصمت جعفربگلو (مربی)، گروه مامایی، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی قم، قم، ایران (jafarbegloo_2004@yahoo.com)؛ زهرا عابدینی (مربی)، گروه پرستاری، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی قم، قم، ایران (abediny1354@yahoo.com)؛ سید احمد بطحایی (مربی)،گروه پرستاری، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی قم، قم، ایران. (sabathaei@gmail.com)

تاریخ دریافت مقاله: ۹۱/۱۰/۱۳، تاریخ اصلاحیه: ۹۱۱/۱۱/۱۰، تاریخ پذیرش: ۹۲/۲/۲۸

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-08]

برای بهره‌گیری از منابع دینی و معنوی با تمرکز بر روی حل مسأله برای سازگاری و رسیدن به اهداف می‌داند(۱). طبق پژوهش‌های انجام یافته بین معنویت با رضایت و هدف‌مندی زندگی، سلامت و بهزیستی رابطه مثبت وجود دارد(۱).

راهبردهای مقابله و تکنیک‌های حل مشکل با استفاده از معنویت، کاربردهای سازگارانه هوش معنوی هستند؛ این ارتباط غیرمستقیم است و هوش معنوی به عنوان یک میانجی در این ارتباطات نقش دارد(۲). با توجه به تعریف و کاربردهایی که برای هوش معنوی ذکر شده است، این احتمال نیز وجود دارد که هوش معنوی در سلامت جسمی و روانی همه افراد تأثیر داشته باشد. هم‌چنین به افراد کمک می‌کند تا خود با ثباتی داشته و نگرانی‌ها و اضطراب‌ها را بتوان کاهش داده و به طور عمیق‌تر با دیگران ارتباط برقرار نمایند(۲). برخی شواهد نشان می‌دهند، تمرین‌های معنوی(تعمق)، افزایش‌دهنده آگاهی و بینش نسبت به سطوح چندگانه هوشیاری هستند و بر عملکرد افراد تأثیر مثبت دارند(۳).

رابطه بین معنویت، مذهب و سلامت جسمی همواره در مطالعات نشان داده شده است. درباره رابطه بین معنویت، مذهب و سلامت روان یافته‌های متنوع و مختلفی وجود دارد. کونیک به روابط منفی بین معنویت، مذهب و اضطراب دست یافت. به علاوه او مطالعات چندی انجام داد که یک رابطه منفی بین فعالیت‌های معنوی، مذهبی و افسردگی را ثابت می‌کند؛ مطالعات دیگری نیز وجود دارد که چنین رابطه‌ای را گزارش نکرده‌اند(٤).

بالندگی، سرزندگی و نشاط روانی انسان به دلیل تأثیر قابل ملاحظه‌ای که بر تمامی جنبه‌های شخصیتی انسان و چگونگی بروز و ظهور رفتارهای مختلف او دارد، همواره مورد توجه پژوهشگران بوده است. از عهد باستان به احساسات مثبت انسان از جمله شادکامی توجه شده است. آذربایجانی به نقل از ارسطو سه نوع شادمانی را معرفی می‌کند. ارسطو در پایین‌ترین سطح، شادی را همان لذت می‌داند. در سطح بالاتر، شادی همان موفقیت و کامیابی است و نوع سوم شادی، شادی برآمده از معنویت است. وی معتقد است شادکامی حقیقی از ارضای امیال حاصل نمی‌شود؛ بلکه از انجام چیزی که از لحاظ اخلاقی ارزش انجام دادن دارد؛ یعنی از تجلی فضیلت حاصل می‌شود(٥).

در طی سال‌های اخیر، بررسی تجربه شادکامی نیز توسط روان‌شناسان و جامعه‌شناسان افزایش یافته است و روان‌شناسان علاقمند به حیطه روان‌شناسی مثبت‌نگر، توجه خود را بر منافع بالقوه احساس‌های مثبت، نظیر احساس شادکامی معطوف کرده‌اند(٦)؛ چرا که می‌توان به آن، به عنوان یکی از مؤلفه‌های سلامت روان نگاه کرد(۷). شادکامی عبارت است از مقدار ارزش مثبتی که یک فرد برای خود قائل است. این سازه دو جنبه دارد، یکی عوامل عاطفی که نمایانگر تجربه هیجانی شادی، سرخوشی، خشنودی و سایر هیجان‌های مثبت هستند؛ دیگری ارزیابی شناختی رضایت از قلمروهای مختلف زندگی که بیانگر شادکامی و بهزیستی روانی است. بررسی‌های طولی نشان می‌دهند که شادکامی بر طول عمر مؤثر است(٦). از نظر تئوری عقیده بر این است که افراد قادرند شادکامی و خوشبختی‌شان را با کنترل افکارشان افزایش دهند. برای مثال عقیده به این که یک نیرو و هدف ماورایی در جهان وجود دارد، می‌تواند منجر به شادکامی افراد شود. بر اساس نتایج برخی مطالعات، بین هوش معنوی و شادکامی رابطه مثبت مشاهده شده است(۸). فعالیت‌هایی که همراه با معنویت هستند از قبیل کمک به دیگران و هم‌دردی، می‌توانند موجب شادکامی افراد شوند.

دانشجویان رشته‌های گروه پزشکی روزانه با استرس‌های شغلی زیادی مواجه می‌شوند که سلامت روانی و جسمی‌شان را به مخاطره می‌اندازد. در چنین شرایطی، منبعی که می‌تواند به آنها کمک کند، معنویت است(۸)؛ زیرا می‌تواند آنها را در توجه به تجربه‌های

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-08]

معنوی خود و به کارگیری آن در حل مسائل و درک ارزش و غنای زندگی یاری دهد(۹). استفاده از هوش معنوی آنها را قادر می‌سازد تا برای حل مشکلات با شیوه نگرش معنوی اقدام کنند و به حقیقت رسیده و احساس شادکامی نمایند. وقتی افراد احساس شادی کنند، خلاق‌تر و کارآمدتر هستند و می‌توانند بهتر تصمیم‌گیری نمایند(۸).

از طرف دیگر یکی از متغیرهای مهم که با پیشرفت تحصیلی رابطه دارد، شادکامی است. نوجوانانی که احساس شادکامی و بهزیستی بالایی دارند، در عملکرد تحصیلی فعال‌ترند و پیشرفت تحصیلی بالایی دارند(۷). در پژوهش علی طهماسبی و همکاران در ایران نیز بین شادکامی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان ارتباط معناداری مشاهده شده است(۱۰).

در کشور ما پژوهش در زمینه‌ی هوش معنوی در ابتدای راه قرار دارد؛ و نیاز به بررسی بیش‌تراین مقوله در جامعه های پژوهش متفاوت کاملاً مشهود است. با توجه به اهمیت هوش معنوی در عرصه‌های مختلف زندگی (اعم از مشاوره، تعلیم و تربیت) و نیز یافته‌های متنوع تأثیر آن بر سلامت روانی، و نیز تحقیقات اندک در کشور ما در زمینه ارتباط هوش معنوی با شادکامی و پیشرفت تحصیلی، مطالعه حاضر با هدف بررسی ارتباط هوش معنوی با شادکامی و بررسی ارتباط هوش معنوی با پیشرفت تحصیلی در دانشجویان رشته‌های پرستاری، مامایی و پزشکی دانشگاه علوم پزشکی قم انجام شد. به طور کلی در تحقیق حاضر دو پرسش مطرح است. آیا هوش معنوی با شادکامی دانشجویان رابطه دارد؟ آیا هوش معنوی با پیشرفت تحصیلی دانشجویان رابطه دارد؟

روش‌ها

این پژوهش یک مطالعه توصیفی تحلیلی است. جامعه آماری کلیه دانشجویان رشته‌های پرستاری، مامایی و پزشکی دانشگاه علوم پزشکی قم بودند. (۴۳۰ نفر) به روش نمونه‌گیری سرشماری در سال ۹۱-۹۰ وارد مطالعه شدند. معیار خروج از مطالعه شامل دانشجویان ترم اول و نیز عدم تمایل دانشجو به شرکت در مطالعه بود. پرسشنامه‌های مورد استفاده شامل: پرسشنامه‌ی هوش معنوی بدیع، شادکامی آکسفورد و مشخصات دموگرافیک بود.

پرسشنامه هوش معنوی توسط علی بدیع و همکاران در ایران ساخته و اعتباریابی شده است(۱۱). با توجه به این که طراحی سؤالات آن به گونه‌ای بوده است که حداقل سوگیری فرهنگی، اجتماعی و جهت‌گیری دینی را دارد، در این مطالعه استفاده شد. پرسشنامه شامل ۴۲ گویه در ٤ حیطه است. حیطه اول: تفکر کلی و بعد اعتقادی (شامل ۱۲گویه)، حیطه دوم: توانایی مقابله و تعامل با مشکلات (شامل ۱۵گویه)، حیطه سوم: پرداختن به سجایای اخلاقی (شامل ۸ گویه)، حیطه چهارم: خودآگاهی و عشق و علاقه (شامل ۷ گویه). این پرسشنامه بر اساس مقیاس لیکرت ٥ گزینه‌ای از « کاملاً موافق: ٥»، «موافق: ٤»، «تا حدودی: ۳»، « مخالف: ۲»، « کاملاً مخالف: ۱» نمره‌دهی شد که این نمره‌دهی با توجه به مفهوم سؤالات و بار منفی آن، در حیطه دوم برعکس است. بنابراین حداقل و حداکثر نمره‌ی پرسشنامه بین ۱ تا ۲۱۰ در نظر گرفته شد. طراحان پرسشنامه برای تعیین پایایی پرسشنامه هوش معنوی از دو روش محاسبه‌ی ضریب آلفای کرونباخ و روش تنصیف استفاده کردند. که این ضرایب برای کل پرسشنامه به ترتیب برابر با ۸۵/. و ۷۸/. است که بیانگر پایایی قابل قبول پرسشنامه یاد شده است. هم‌چنین برای تعیین اعتبار پرسشنامه یاد شده نمره آن با نمره سؤال ملاک همبسته شده و مشخص گردیده که رابطه مثبت معناداری بین آنها وجود دارد (۰۰۰۱/. =P و ۵۵/. =r) که نشان می‌دهد پرسشنامه هوش معنوی از اعتبار لازم برخوردار است(۱۱).

پرسشنامه شادکامی آکسفورد تجدید نظر شده آرگیل،

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-08]

شامل ۲۹ گویه در ۵ حیطه است. حیطه ۱: رضایت از زندگی(شامل ۸ گویه)، حیطه ۲: حرمت خود(شامل ۷ گویه)، حیطه ۳: بهزیستی فاعلی(شامل ۵ گویه)، حیطه ٤: رضایت خاطر (٤ گویه)، حیطه ٥: خلق مثبت(شامل ۳ گویه). هر گویه به ترتیب از ۰ تا ۳ نمره گذاری می‌شود و جمع نمره‌های گویه‌های ۲۹ گانه، نمره کل مقیاس را تشکیل می‌دهد که دامنه آن از صفر تا ۸۷ است. اعتبار و روایی این پرسشنامه توسط علی‌پور و آگاه هریس سنجیده شده و نتایج نشان دادند که برای اندازه‌گیری شادکامی در جامعه ایرانی از اعتبار و روایی مناسب برخوردار است. اعتبار و روایی پرسشنامه شادکامی آکسفورد از نظر همسانی درونی نشان می‌دهد که تمام ۲۹ گویه این پرسشنامه با نمره کل، همبستگی بالایی دارند و آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه برابر با ۰/۹۱ است(٦).

پژوهشگران پس از آماده سازی پرسشنامه و گرفتن مجوز رسمی از مسئولین دانشگاه و بیمارستان به کلاس‌های دانشجویان رشته‌های مورد نظر مراجعه کرده و بعد از بیان روش کار و هدف مطالعه برای نمونه‌های مورد پژوهش و نیز جلب رضایت آگاهانه آنها، پرسشنامه‌ها را جهت تکمیل در اختیار ایشان قرار دادند. در راستای رعایت نکات اخلاقی و محرمانه بودن داده‌ها، به نمونه‌های مورد پژوهش اطمینان داده شد که پاسخ‌های آنان تنها در جهت اهداف پژوهشی و شناخت نگرش‌های دسته جمعی دانشجویان به کار گرفته خواهد شد و ارزش فردی ندارد و اطلاعات آن کاملاً محرمانه خواهد بود. در این پژوهش برای بررسی پیشرفت تحصیلی دانشجویان، میانگین معدل دانشجویان در نظر گرفته شد.

داده‌ها از طریق نرم‌افزارSPSS-16 و آزمون‌های آمار توصیفی و استنباطی (آزمون تی، آنالیز واریانس و ضریب همبستگی پیرسون) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. سطح معناداری کم‌تر از ۰/۰۵ در نظر گرفته شد.

نتایج

پرسشنامه‌ها در اختیار ٤۳۰ نفر از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی قم قرار گرفت که ۳۵۳ نفر (۸۲٪) از آنها پرسشنامه‌های خود را تکمیل کرده و ۷۷ نفر دیگر پرسشنامه‌های خود را عودت ندادند. از میان پرسشنامه‌های بازگشتی،۲٤۱ نفر (٦۸/۳٪) زن و ۱۱۲ نفر (۳۱/۷٪) مرد با میانگین و انحراف معیار سنی (۲۱/۸٥±۳/۹٤) سال بودند. از نظر سن، ٥۱/۳ درصد کم‌تر از ۲۰ سال، ٤٤/٥ درصد بین ۲۰ تا ۳۰ و ٤/۲ درصد بیش از ۳۰ سال داشتند. ۹٤/۹ درصد (۳۳٥نفر) در شهر زندگی کرده، ۳۸/۸ درصد (۱۳۷ نفر) رشته‌ی کارشناسی پرستاری، ۱۹/۸درصد (۷۰ نفر) کارشناسی ناپیوسته‌ی مامایی، ٤۱/٤ درصد (۱٤٦نفر) پزشکی بودند. ۸۲/٥ درصد (۲۹۱ نفر) مجرد و ۹٥/۸ درصد (۳۳۸ نفر) از طریق سهمیه‌ی آزاد در کنکور قبول شده بودند. از نظر وضعیت اقتصادی، ۲۰٦ نفر (٥۸/٤٪)، وضعیت اقتصادی خود را متوسط بیان کردند. میانگین و انحراف معیار معدل دوره‌ی دانشجویی دانشجویان (۱٦/۱۲±۱/٦۲) بود. میانگین و انحراف معیار نمره کل پرسشنامه هوش معنوی (۱٥۲/۹۳±۱۸/۸۳) با دامنه ۹٤ تا ۲۰۱ بود. میانگین و انحراف معیارکل امتیاز شادکامی ٤۸/۳۳±۱٦/۱۲ و دامنه آن از ۳ تا ۸۷ بود.

آزمون همبستگی پیرسون نشان داد که میانگین نمره کلی هوش معنوی با میانگین نمره کل شادکامی رابطه مستقیم و معنادار و متوسطی دارد(p=۰/۰۰۰ و r=۰/٥۹۹). به عبارتی هرچه هوش معنوی بالاتر باشد؛ شادکامی نیز بیش‌تر است.

هم‌چنین با استفاده از همین آزمون مشخص شد که، هوش معنوی با میانگین معدل دوره‌ی دانشجویی رابطه‌ی مثبت و معنادار بسیار ضعیفی دارد(p=۰/۰٤۱ و r=۰/۱۲٤). اما از نظر ارتباط شادکامی با پیشرفت تحصیلی (میانگین معدل دانشگاه)، رابطه‌ی معناداری مشاهده نشد (p۰/۹۸٤= و r=۰/۰۰۱).

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-08]

آزمون آماری تی نشان داد، نمره میانگین هوش معنوی بین دو جنس تفاوت معناداری دارد (p=۰/۰۴۸ و r=۱/۹۹). به طوری که میانگین هوش معنوی در زنان (۱۵۴/۳۲±۱۹/۴۵) بیش‌تر از مردان (۱۴۹/۷۴±۱۷/۱۱) بود. با استفاده از همین آزمون مشخص شد که نمره شادکامی در بین دو جنس (زنان: ۴۸/۳۱±۱۵/۳۸ و مردان: (۴۸/۲۲±۱۷/۸۱) تفاوت معناداری ندارد (p=۰/۳۹۶ و t=۰/۰۴۸). آزمون آنالیز واریانس نشان داد، میانگین نمره شادکامی و هوش معنوی در بین طبقات مختلف سطح اقتصادی و نیز در بین رشته مقطع‌های تحصیلی مختلف تفاوت معناداری دارد. به طوری که در دانشجویان مامایی، میانگین شادکامی و هوش معنوی بیش‌تر از دانشجویان پرستاری و پزشکی عمومی بود(جدول ۱و۲).

جدول ۱: مقایسه‌ی میانگین نمره‌ی هوش معنوی و شادکامی به تفکیک سطوح مختلف وضعیت اقتصادی

وضعیت اقتصادی	هوش معنوی			شادکامی		
	میانگین و انحراف معیار	p	f	میانگین و انحراف معیار	p	f
ضعیف	۱۵۰/۸۳±۱۸/۸۱	./۰۰۷	۴/۱۵	۴۶/۸۵±۱۶/۶۹	./۰۰۸	۳/۹۸۹
متوسط	۱۵۱/۳۱±۲۰/۰۲			۴۶/۱۵±۱۶/۵۴		
خوب	۱۵۴/۳۸±۱۴/۷۶			۵۰/۷۴±۱۴/۹۳		
عالی	۱۷۷/۳۳±۳۲/۰۳			۶۰/۷۵±۱۱/۷۹		

جدول ۲: مقایسه‌ی میانگین و انحراف معیار نمره‌ی هوش معنوی و شادکامی به تفکیک رشته و مقطع تحصیلی

رشته-مقطع تحصیلی	هوش معنوی			شادکامی		
	میانگین و انحراف معیار	p	f	میانگین و انحراف معیار	p	f
کارشناسی پرستاری	۱۵۱/۰۶±۱۶/۷۷	۰/۰۲۷	۳/۶۵	۴۷/۱۵±۱۵/۸۷	/۰۲۰	۳/۹۴۹
کارشناسی ناپیوسته مامایی	۱۵۸/۵۵±۲۱/۸۶			۵۲/۹۲±۱۵/۸۵		
دکترای حرفه‌ای پزشکی	۱۵۱/۸۶±۱۸/۶۳			۴۷/۲۵±۱۶/۲		

بحث

مطالعه‌ی حاضر نشان داد دانشجویانی که نمره هوش معنوی بالاتری کسب کردند، نمره شادکامی بالاتری نیز داشتند. یافته‌های این پژوهش با اطلاعات به دست آمده از برخی تحقیقات در ملیت‌های مختلف هم‌سویی دارد که نشان داده‌اند افرادی که از معنویت بیش‌تری برخوردارند شادکامی بیش‌تری را گزارش می‌کنند(۵و۱۲تا۱۵). از جمله فریبرز باقری و همکاران نشان دادند، بین هوش معنوی و شادکامی پرستاران رابطه‌ی خطی معنادار و مستقیم وجود دارد و پرستاران با هوش معنوی بالا در زندگی به شادکامی بیش‌تری می‌رسند(۸). بر اساس یافته‌های آذربایجانی و همکاران، هر چه از امور مادی به سمت امور معنوی پیش می‌رویم شادکامی عمیق‌تر و پایدارتر می‌شود(۵). هم‌چنین یعقوبی و همکاران نشان دادند که با افزایش میزان هوش معنوی، میزان شادکامی دانشجویان نیز افزایش می‌یابد(۱۵). نادری و همکاران دریافتند که بین هوش معنوی با میزان رضایت از زندگی سالمندان رابطه‌ی مثبت معناداری وجود دارد(۱۶). آلکس و همکاران به این نتیجه رسیدند که اگر هر دو زوج هوش معنوی بالایی داشته باشند؛ از شادکامی بیش‌تری در زندگی مشترک برخوردار هستند و برعکس، زمانی که هر دو زوج هوش معنوی پایین دارند کم‌ترین شادکامی را نیز دارا هستند(۱۷).

در تبیین رابطه‌ی هوش معنوی با شادکامی، با استناد به

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-08]

آیه شریفه «آگاه باشید که با یاد خدا دل‌ها آرامش می‌یابد»(رعد،۲۸)؛ می‌توان گفت که یکی از ثمره‌های ایمان به خداوند متعال و عمل به اقتضای این ایمان، آرامش درون و نشاط و شادکامی است(۵). هم‌چنین هوش معنوی به عنوان هوش غایی که مسائل معنایی و ارزشی را نشان می‌دهد و ظرفیت‌های سازگاری روانی را در برمی‌گیرد، بر جنبه‌های غیر مادی و غیر جبری بنا شده و در برگیرنده‌ی منابع معنوی، ارزش‌ها و ویژگی‌هایی است که عملکرد و تندرستی روزانه را افزایش می‌دهد. افراد با نمره هوش معنوی بالا از حد جسم و ماده فراتررفته، حالات اوج هوشیاری را تجربه می‌کنند و از منابع معنوی برای حل مسائل استفاده می‌کنند و خصوصیاتی هم چون تواضع، بخشش، حق‌شناسی و ترحم یا گذشت را در آنان می‌توان دید(۱۶). با دارا بودن این ویژگی‌ها و دید مثبت نسبت به دنیا، این افراد از زندگی خود رضایت دارند و برای بهبودی آن می‌کوشند و به شادکامی می‌رسند.

در این پژوهش، بین هوش معنوی و میانگین معدل دانشجویان رابطه‌ی معنادار مثبتی به دست آمد. این یافته موافق با برخی پژوهش‌ها است. از جمله وارنر نشان داد که انجام تمرین‌های تعمق برتر یا TM، رشد ذهنی را به شکل مثبتی تحت تأثیر قرار می‌دهد. تمرین‌های معنوی، آگاهی و بینش نسبت به سطوح چندگانه‌ی هوشیاری (تعمق) را افزایش می‌دهند و بر عملکرد افراد تأثیر مثبتی دارند. وارنر در پژوهش خود با اندازه‌گیری میزان توجه و اجرای آزمون انعطاف شناختی در دو گروه آزمایش و کنترل، نشان داد که تعمق، رشد ذهنی را به شکل مثبتی تحت تأثیر قرار می‌دهد. در مطالعه‌ای نشان داده شد که تمرین‌های TM در یک دوره دو ساله باعث بهبود نمره هوشبهر و توانایی یادگیری و زمان واکنش در گروه آزمایش شده‌است(۳).

در این پژوهش بین پیشرفت تحصیلی و شادکامی رابطه‌ای به دست نیامد. نیافتن رابطه بین شادکامی و پیشرفت تحصیلی می‌تواند به دقت دانشجویان در گزارش معدلشان مربوط شود؛ در خودگزارشی ممکن است حدود تقریبی نمره گزارش شده و مقدارهای اعشاری دقت لازم را نداشته باشد. این یافته ناهم‌سو با برخی پژوهش‌ها است که به ارتباط پیشرفت تحصیلی با شادکامی اشاره دارند. از جمله علی طهماسبی و همکاران نشان دادند که بین میزان شادکامی دانشجویان و پیشرفت تحصیلی آنها رابطه‌ی معناداری وجود دارد(۱۰). و نیز لیوبومیرسکی و همکاران دریافتند افراد شاد، بازدهی فردی، خانوادگی، تحصیلی و اجتماعی بالاتری دارند(۱۳).

در پژوهش حاضر میانگین نمره هوش معنوی بین دو جنس تفاوت معنادار آماری داشت؛ به طوری که میانگین نمره هوش معنوی دختران بیش‌تر از پسران بود. این یافته موافق با چند پژوهش است. از جمله غلامرضا دهشیری و همکاران مشاهده کردند میانگین نمره‌های بهزیستی معنوی دختران به‌طور معناداری بیش‌تر از پسران است(۱۸). ویلگلس ورث نیز نشان داد که زنان نسبت به مردان نمره بالاتری برای هوش معنوی دارند(۱۹). حبیب‌اله خزایی و همکاران نیز دریافتند که میزان ارزش‌های مذهبی، به عنوان جزیی از هوش معنوی، در خانم‌ها بیش‌تر از آقایان بود(۲۰). نمره‌های بالاتر زنان در معنویت ممکن است به دلیل جامعه-پذیری(socialization)، نقش‌های مورد انتظار (نقش زنان به عنوان مادر و مربی)، تجارب زندگی و راهبردهای مقابله‌ای متفاوت آنها نسبت به مردان باشد. نقش‌ها، صفات و رفتارهایی که از لحاظ اجتماعی به زنان نسبت داده می‌شود با برخی از اصول و هنجارهای مذهبی سازگارتر است. در جامعه ما که بر اصول مذهبی و معنوی تأکید زیادی می‌شود، زنان ممکن است به دلیل ویژگی‌هایی چون وابستگی، مطیع بودن، خطرناپذیری و استعداد بیش‌تر برای احساس گناه، برای عقاید معنوی و رفتارهای مذهبی ارزش بیش‌تری قائل شوند و در نتیجه نمره‌های بالاتری را کسب کنند(۱۸). اما این یافته مخالف

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-08]

برخی پژوهش‌ها است که به چنین رابطه‌ای دست نیافتند. نتایج تحقیقات لواسانی، رقیب و حریری حاکی از این است که معنویت با جنسیت ارتباط معناداری ندارد(۲۱تا۲۳). علی صحراییان و همکاران نیز نشان دادند که بین دو جنس از نظر نگرش مذهبی تفاوت معناداری وجود ندارد(۲٤).

در پژوهش حاضر دو جنس از نظر شادکامی تفاوتی نداشتند. این یافته موافق با نتایج پژوهش پیمان آزموده و همکاران است. نتایج تحقیقات موجود در مورد تأثیر جنس بر شادکامی، وضعیت مشخصی را نشان نمی‌دهد. بعضی پژوهش‌ها تفاوتی را ذکر نمی‌کنند. اما گروهی نیز بیان می‌دارند زنان بیش‌تر از مردان شادند(۲۵).

در این پژوهش میانگین نمره شادکامی و هوش معنوی در بین رشته- مقطع‌های تحصیلی مختلف تفاوت معنادار آماری داشت. به طوری که میانگین نمره‌ی هوش معنوی و شادکامی در دانشجویان کارشناسی ناپیوسته مامایی بیش‌تر از دانشجویان کارشناسی پرستاری و پزشکی عمومی بود. در حالی که رقیب بین هوش معنوی و مقطع تحصیلی و دانشکده، رابطه‌ی معناداری به دست نیاورد(۲۱). اما حریری دریافت هوش معنوی در بین افراد با تحصیلات غیر کتابداری بیش از کارکنان با تحصیلات کتابداری است(۲۲). شاید علت این یافته‌ی ما تعداد متفاوت دانشجویان (که تقریباً حدود نصف دو گروه دیگر بوده‌اند) و یا ناهمگنی افراد در گروه‌ها (در رشته‌ی مامایی فقط خانم‌ها تحصیل می‌نمایند)، باشد. برای بررسی بیش‌تر پیشنهاد می‌شود این مقیاس در دیگر دانشگاه‌ها مورد مطالعه قرار گیرد و یا این که در دیگر طبقات مردمی به صورت همگن مورد بررسی واقع شود.

نتایج هم‌چنین نشان داد که میانگین نمره شادکامی و هوش معنوی در بین طبقات مختلف سطح اقتصادی تفاوت معنادار آماری دارد و با افزایش درآمد خانواده، هوش معنوی و شادکامی بیش‌تر می‌شود. در تفسیر این رابطه می‌توان ذکر کرد، از دیدگاه دین فقر بستر مناسبی برای کفر و بی‌دینی و ضعف اعتقادی است. در روایت مشهوری از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و نیز از امام صادق علیه السلام نقل شده است: «فقر به مرز کفر نزدیک است»؛ چرا که سبب ناخشنودی به قضا و قدر الهی و نارضایتی از روزی می‌شود و این امر، اگر هم کفر نباشد، به کفر می‌کشاند(۲٦).

پژوهش‌های بسیاری در زمینه‌ی بررسی رابطه‌ی معنویت و مذهب با سلامت روان که شادی یکی از نشانه‌های آن است؛ انجام شده‌اند. برخی از این پژوهش‌ها رابطه‌ی مثبت معناداری را بین این متغیرها نشان داده‌اند. اما برخی پژوهش‌های دیگر به چنین رابطه‌ای دست نیافته‌اند. یکی از دلایل این یافته‌های متفاوت می‌تواند علاوه بر شرایط فرهنگی و ارزشی در جوامع مختلف، استفاده از ابزارهای گوناگون توسط محققان جهت سنجش این متغیرها باشد(۲۰).

از محدودیت‌های این پژوهش، می‌توان به مقطعی بودن مطالعه، تکمیل پرسشنامه‌ها و گزارش میانگین معدل دانشگاه به شکل خود گزارش‌دهی و تفاوت در ویژگی‌های فردی، خصوصیات روحی و روانی، سطح سلامت معنوی، تفاوت‌های زندگی فرهنگی و اجتماعی نمونه‌های مورد پژوهش اشاره کرد که کنترل این عوامل از عهده پژوهشگر خارج بوده است. پیشنهاد می‌شود در تحقیقات آتی تأثیر بافت فرهنگی، محیطی، خانوادگی، مربیان، دوستان و نوع مذهبی که فرد به آن پای‌بند است، در هوش معنوی، مورد بررسی قرار گیرد. هم‌چنین با انجام مداخلات لازم برای آموزش مهارت‌های هوش معنوی (مانند برگزاری کارگاه آموزش مهارت تفکر انتقادی وجودی، خودآگاهی، معنایابی در زندگی کاری)، تأثیر این مداخلات در افزایش شادکامی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان بررسی شود.

نتیجه‌گیری

با توجه به یافته‌های این پژوهش، که نشان‌دهنده‌ی

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-08]

رابطه‌ی هوش معنوی با شادکامی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان است و نیز اهمیت بهداشت روان دانشجویان، جامعه و دانشگاه‌ها، بهتر است با آموزش‌های مناسب و مستمر، در زمینه‌ی افزایش هوش معنوی افراد و برنامه‌هایی در جهت تقویت ارزش‌های دینی دانشجویان، تلاش شود؛ تا از این رهگذر بتوان آینده‌ای موفق و سالم را برای افراد و به خصوص دانشجویان ترسیم نمود. دوران دانشجویی زمان مناسبی برای آموزش هوش معنوی است، چرا که دانشجو سؤالات فراوانی در این زمینه در ذهن می‌پروراند و پرورش معنویت می‌تواند دانشجو را در توجه به تجربه‌های معنوی و به کارگیری آن در حل مسائل و درک ارزش و معنای زندگی یاری دهد.

از آن جا که پیشرفت تحصیلی دانشجویان گروه‌های پزشکی با سلامت جامعه ارتباط دارد؛ پیشنهاد می‌شود مسئولان و برنامه‌ریزان آموزش پزشکی به این مقوله توجه بیش‌تری مبذول دارند.

قدردانی

این پژوهش بر مبنای طرح شماره‌ی ۳٤/٤٥٧٥/پ مصوب معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی قم و با حمایت‌های مالی و معنوی آن معاونت صورت پذیرفته است؛ که نهایت تشکر و قدردانی از این بزرگواران را داریم. هم‌چنین نویسندگان این مقاله بر خود لازم می‌دانند که از دانشجویان شرکت‌کننده در این طرح تشکر نمایند.

منابع

1. Rajaei AR.[Spiritual intelligence: Perspectives and challenges]. Pazhouhesh namehTarbiati. 2010; 5(22): 21 49. [Persian]
2. Moallemi S, Raghibi M, SalariDargi Z.[Comparison of spiritual intelligence and mental health in addicts and normal individuals]. The Journal of Shahid Sadoughi University of Medical Sciences. 2010; 18(Supple 3): 234 242. [Persian]
3. Ghobari Bonab B, SalimiMohamad, Saliani L, NouriMoghadam S. [Spiritual intelligence]. Andishe E Novin E Dini. 2007; 3(10): 125 147. [Persian]
4. BahramiDashtaki H, Alizadeh H, GhobariBonab B, KaramiAboualfazl. [The effectiveness of group spirituality training on decreasing of depression in students]. Counseling research and development. 2006; 5(19):49 72.[Persian]
5. Azarbayejani M, Mohammadi KA.[Delight test formation and validity by emphasis on islam]. Biquarterly Journal of Islamic education. 2010; 5(10): 121 147.[Persian]
6. Alipour A, Agahharis M.[Reliability and validity of the oxford happiness inventory among Iranians]. Developmental Psychology (Journal of Iranian psychologists). 2007; 3(12): 287 298.[Persian]
7. Paeizi M, Shahrarai M, FarzadValielah, Safaei P.[A study of the impact of assertive training on happiness and avademic achievement of high school girls]. Psychological Studies. 2007; 3(4): 25 43. [Persian]
8. Bagheri F, Akbarizadeh F, Hatami HR.[The relationship between spiritual intelligence and happiness on the nurse steffs of the fatemeh Zahra hospital and bentolhoda institute of boushehr city]. Iranian South medical Journal. 2011; 14(4): 256 263. [Persian]
9. Samadi P. [Spiritual intelligence]. Journal Modern Educational Thought. 2006 ; 2(3): 99 114. [Persian]
10. Tahmasebi A, Heydarirafat A.[The relationship between happiness and academic achievement in students Tehran university].The first national happiness Conference; Sistan va baluchestan university, Zahedan; Iran: Winter; 2009. [Persian]
11. Badie A, Savari E, Bagheri dashtbozorg N, Latifiazadegan V.[Development and Reliability and validity of the spiritual intelligence scale]. national psychology Conference. Payamnour university,Tabriz; Iran: Spring; 2010. [Persian]
12. Hosseini M, Elias H,Krauss SE,Aishah S. A Review Study on Spiritual Intelligence, Adolescence and

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-08]

Spiritual Intelligence, Factors that may Contribute to Individual Differences in Spiritual Intelligence and the Related Theories. Journal of Social Sciences. 2010; 6(3): 429 438.
13. Lyubomirsky S, Kennon MS, Schkade D. Pursuing Happiness: The Architecture of Sustainable Change. Review of General Psychology. 2005; 9(2): 111 131.
14. Show I. Society and Mental Health: The Place of Religin. Mental Health Review Journal. 2008; 13(1): 4 7.
15. Yaghoobi A. [The study of relation between spiritual intelligence and rate of happiness in booali university students]. Iournal of Research in educational systems. 2010; 4(9): 85 95. [Persian]
16. Naderi F, asghari P, Roshani KH,Mehriadriani M. [The relationship between spiritual intelligence, emotional intelligence and life satisfaction among senile in ahwaz city]. New findings in psychology. 2009; 5(13): 127 138. [Persian]
17. Alex M, Ajawani JC. Marital happiness as the function of spiritual intelligence. International Multidisciplinary Research Journal. 2011; 1(9): 06 07.
18. Dehshiri GH, Sohrabi F, Jafari I, Najafi M.[A survey of psychometric properties of spiritual well being scale among university students]. Quarterly Journal of Psychological Studies. 2008; 4(3): 129 144. [Persian]
19. Wigglesworth C. Spiritual intelligence and why it matters.[cited 2013 May 29]. Available from: http:// www. Consciouspursuits.com
20. Khazaei H, Rezaei M, Ghadami MR, Tahmasebian M, Ghasemimobara A, Shiri E. [The relationship between religious and anxiety in students kermanshah university of medical sciences. Journal of Kermanshah university of medical sciences (behbood)]. 2010; 14(1): 66 72. [Persian]
21. Raghib MS, Ahmadi J, Siadat A.[Analysis of Amount of Spiritual Intelligence among Students at University of Isfahan and its Relation to Demographic Traits].
Studies in Education and Psychology. 2009; 8: 39 56.[Persian]
22. Hariri N,Zarrinabadi Z. [A demographic analysis of librarians' spiritual intelligenc. Case study: governmental university libraries in Isfahan].Library and Information Research Journal. 2012; 1(2): 29 44. [Persian]
23. Gholamali Lavassani M, Keyvanzadeh M, Arjmand N. [Spirituality, job stress, organizational commitment, and job satisfaction among nurses in Tehran]. Contemporary Psychology. 2008; 3(2): 61 73. [Persian]
24 Sahraian A, Gholami AA, Omidvar B.[The relationship between religios attitude and happiness in medical students in shiraz university of medical sciences]. The Horizon of Medical Sciences. 2011; 17(1): 69 74. [Persian]
25. Azmoudeh P, Shahidi SH, Danesh E. [The relationship between the religios orientation and hardiness and happiness in university students]. Journal of psychology. 2007; 11(1): 60 72. [Persian]
26 Majlesy MB. [Baharolanvar]. 3th ed. Beyrut, lobnan: dar ehyae atorasolarabi; 1983: 29 30.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-08]

Relationship between Spiritual Intelligence, Happiness and Academic Achievement in Students of Qom University of Medical Sciences

Marziyeh Raisi[1], Hoda Ahmari Tehran[2], Saeide Heidari[3], Esmat Jafarbegloo[4], Zahra Abedini[5], Seyed Ahmad Bathaie[6]

Abstract

Introduction: *Spiritual intelligence as the foundation of one's beliefs has a crucial role in different aspects of human life particularly in provision and promotion of mental health. On the other hand, the role of happiness in mental health, physical health, and efficient social partnership is considered to be very important. The purpose of this study was to examine the relationship between spiritual intelligence, happiness and academic achievement in students of Qom University of Medical Sciences.*

Methods: *In this descriptive, analytical research conducted in 2011-2012, a census sample of 353 medical, nursing, and midwifery students were studied. Data gathering tools included the Oxford Happiness Questionnaire and spiritual intelligence Questionnaire of Badie. Data were analyzed via ANOVA, Pearson correlation, and t test.*

Results: *The mean and standard deviation for total score of spiritual intelligence and happiness were 152.93±18.83 (out of 210) and 48.33±16.22 (out of 87), respectively. A direct, significant, and moderate relationship existed between the spiritual intelligence and happiness scores(r=0.599, p=0.0001).There was a weak but significant relationship between the spiritual intelligence and academic achievement(r=0.12, p=0.041). Mean score for happiness was not correlated with academic achievement (p>0.05). The mean score of spiritual intelligence in males (149.74±17.11) was significantly different(t=3.98, p=0.048) from that of females (154.32±19.45). Also statistically significant differences were observed in the mean scores of happiness among students with different fields of study(F=3.94, p=0.020) and also with different economic status were significantly different (F=3.98, p=0.008). Mean scores of spiritual intelligence of students with different fields of study (F=3.65, p=0.027) and with different economic status (F=4.15, p=0.007) were also significantly different.*

Conclusion: *Higher spiritual intelligence was associated with more happiness and academic achievement of students. It seems that promotion of spiritual intelligence creates a cheerful mood and promotes academic achievement of students of medical sciences and thus improves the quality of medical care to patients.*

Keywords: Spiritual Intelligence, Happiness, Academic Achievement, Spirituality, Students.

Addresses:

[1] Instructor, Department of Midwifery, Faculty of Nursing & Midwifery, Qom University of Medical Sciences, Qom, Iran. E-mail: raisi_1350@ yahoo.com

[2] Instructor , Department of Midwifery, Faculty of Nursing & Midwifery, Qom University of Medical Sciences, Qom, Iran.E-mail: ahmari9929@yahoo.com

[3] (✉) Instructor, Department of Nursing, Faculty of Nursing & Midwifery, Qom University of Medical Sciences, Qom, Iran. E-mail:heidari_saeide@yahoo.com

[4] Instructor, Department of Midwifery, Faculty of Nursing & Midwifery, Qom University of Medical Sciences, Qom, Iran. E-mail: jafarbegloo_2004@yahoo.com

[5] Instructor, Department of Nursing, Faculty of Nursing & Midwifery, Qom University of Medical Sciences, Qom, Iran. E-mail: abediny1354@yahoo.com

[6] Instructor, Department of Nursing, Faculty of Nursing & Midwifery, Qom University of Medical Sciences, Qom, Iran. E-mail: sabathaei@gmail.com

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-08]